

Modeling Collateral Cancellation in Virtual Space from the Point of View of Jurisprudence and Law

Ali Amiri¹, Rahman Valizadeh^{2*}, Mehdi Amiri Mohammadian³, Mohammad Ali Kheirollahi⁴

1. PhD Student in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
2. Assistant Professor, Jurisprudence and Islamic Law Department, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
3. Assistant Professor, Jurisprudence and Islamic Law Department, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
4. Assistant Professor, Jurisprudence and Islamic Law Department, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 1137-1152

Article history:

Received: 9 Sep 2023

Edition: 20 Nov 2023

Accepted: 12 Jan 2024

Published online: 21 Jan 2024

Keywords:

collateral forfeiture, real space, virtual space, civil and criminal affairs.

Corresponding Author:

Rahman Valizadeh

Address:

Iran, Babol, Islamic Azad University, Babol Branch, Jurisprudence and Islamic Law Department.

Orchid Code:

5899-0341-0002-0000

Tel:

+91111146246

Email:

Valizadeh.rahman@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aims: In comparison with civil matters, the requirements of guarantee in criminal matters, especially in the technical and legal aspects of realism, are faced with ambiguity and lack of clarity in cyberspace. It is necessary to disambiguate and evaluate the uniform modeling of warranty cancellation in real and virtual space.

Materials and Methods: Considering the importance of the subject and the lack of planning of these questions, the research has investigated the subject of the research in a theoretical method and with the type of case study.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the text and honesty and trustworthiness have been observed.

Findings: Taking into account the approach of the examples of guarantee muscats in real and virtual space, identify the process of unification by relying on common examples or cognitive dissonance in the attitudes towards the guarantee muscats.

Conclusion: In Iran's law, the issue of collateral security in the special laws of cyberspace is silenced with a criminal approach; However, bail bond is performed in real and virtual space, which means that the unity of the criteria of bond bond in both civil and criminal fields is somewhat equal and they do not differ much from each other. He analyzed the revocation of bail in criminal cases in cyberspace based on the generality of works in civil law, Islamic jurisprudence and the real world through revision of the laws of the real world.

Cite this article as:

Amiri A, Valizadeh R, Amiri Mohammadian M, Kheirollahi M A. Modeling Collateral Cancellation in Virtual Space from the Point of View of Jurisprudence and Law. Economic Jurisprudence Studies. 2023.

دوره پنجم، شماره پیاپی ۵، سال ۱۴۰۲

مدل سازی اسقاط ضمان در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق موضوعه

علی امیری^۱، رحمان ولیزاده^{۲*}، مهدی امیری محمدیان^۳، محمدعلی خیراللهی^۴

۱. دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

۲. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

۳. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

۴. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۱۳۷ - ۱۱۵۲

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۸/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۱/۰۱

واژگان کلیدی:

اسقاط ضمان، فضای حقیقی،
فضای مجازی، امور مدنی و کیفری.

نویسنده مسئول:

رحمان ولیزاده

آدرس پستی:

ایران، بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد
بابل، گروه فقه و حقوق اسلامی.

کد ارکید:

5899-0341-0002-0000

تلفن:

۰۹۱۱۱۱۴۶۲۴۶

پست الکترونیک:

Valizadeh.rahman@gmail.com

زمینه و هدف: مسقطات ضمان در امور کیفری در قیاس با امور مدنی بالاخص در خصوصیت تحقق‌گرایی به لحاظ فنی و حقوقی در فضای مجازی با ابهام و عدم صراحة مواجه است. ابهام‌زدایی و ارزیابی مدل سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای حقیقی و مجازی ضروری است.

مواد و روش‌ها: با توجه به اهمیت موضوع و عدم طرح‌بندی این پرسمان‌ها، پژوهش به روش نظری و با نوع مورد کاوی موضوع را مورد بررسی قرار داده است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متن و صداقت و امانت داری رعایت شده است.

یافته‌ها: با ملاحظه رویکرد مصاديق مسقطات ضمان در فضای حقیقی و مجازی، یکسان‌سازی فرآیندی با متکی شدن مصاديق مشترک یا ناهمانگی شناختی در نگرش‌ها نسبت به مسقطات ضمان را مشخص می‌کند.

نتیجه: در حقوق ایران موضوع مسقطات ضمان در قوانین خاص فضای مجازی با رویکرد کیفری مسکوت است؛ اما مسقطات ضمان در فضای حقیقی و مجازی صورت می‌پذیرد و بیانگر این مهم است که وحدت ملاک مسقطات ضمان در هر دو حوزه مدنی و کیفری تا حدودی برابر است و افتراق چندانی با یکدیگر ندارند. اسقاط ضمان امور کیفری در فضای مجازی بر اساس عمومیت آثار در حقوق مدنی، فقه اسلامی و فضای واقعی از طریق تنقیح مناطق قوانین فضای حقیقی قابل تحلیل است.

می‌شود و ضمن تشریح افتراء معنایی «فضای واقعی و مجازی»، سعی بر این است تا نقدهای وارد بر موضوع مطرح و حتی المقدور پاسخ داده شود. افرون براین، با توجه به تأیید ضمنی قانون مدنی و قانون مجازات در پیوستگی حکمی مسقطات ضمان به وحدت مطلوب در رسیدگی کیفری در فضای مجازی برسیم.

۲. مواد و روش‌ها

با توجه به اهمیت موضوع و عدم طرح‌بندی این پرسمان‌ها، پژوهش به روش نظری و با نوع موردکاوی موضوع را مورد بررسی قرار داده است. این پژوهش توصیفی- تحلیلی است و روش گردآوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات کتاب‌خانه‌ای و تحلیل منابع موجود و با امعان نظراز حقوق‌دانان، انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات از طریق فیش‌برداری، بانک‌های اطلاعاتی، شبکه‌های رایانه‌ای و استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی بوده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متن و صداقت و امانت داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

با ملاحظه رویکرد مصاديق مسقطات ضمان در فضای حقیقی و مجازی، یکسان‌سازی فرآیندی با متکی شدن مصاديق مشترک یا ناهماهنگی شناختی در نگرش‌ها نسبت به مسقطات ضمان را مشخص می‌کند.

۱. مقدمه

در مواردی که مسقطات ضمان با دو رویکرد مدنی و کیفری با محوریت فضای حقیقی و مجازی مواجه است، حل برخی موضوعات در این عرصه ضروری است. با توجه به اینکه فضای مجازی دارای ساختارگرایی غیر معین است، مسائل مرتبط با مسقطات ضمان خواستار زمینه‌سازی نوینی در عرصه حقوق ایران است. هم اکنون آنچه موضوع جدیدی بهشمار می‌آید این نیست که آیا اذن در فضای مجازی باعث اسقاط ضمان می‌شود یا نه. زیرا چنین اختیاری ماخوذ و مسلم از اصل حاکمیت اراده است. بر این اساس، پرسش‌های پژوهش بدین ترتیب است که استطلاع و نحوه استعمال اسقاط ضمان با محوریت امور کیفری در فضای مجازی چگونه رخ می‌دهد؟ نظام حقوقی ایران چه مصاديقی از اسقاط ضمان در فضای واقعی و حقیقی را مبنای امکان‌پذیری در فضای مجازی می‌داند؟ رویکرد مصاديق مسقطات ضمان در فضای حقیقی منطبق با ماهیت مسقطات ضمان در فضای مجازی است یا باستثناء نظام حقوقی مؤخر نسبت به قوانین مسبق؟

پژوهش کنونی تحقیقی است با موضوع ارزیابی مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای حقیقی و مجازی که با وجود اشتراک اسمی در مصاديق با افتراء کامل در فضا و پیرامون تحقق‌گرایی، باعث الحق مسقطات ضمان کیفری از به امور مدنی شده است. لذا برای جلوگیری از اشتباه در تشخیص مبادی تصویری و گویایی حقیقت در مسئله، نیازمند تحقیقاتی هستیم که با بررسی ابعاد حقوقی، خلاً موجود برطرف شود.

سیر مطالب پژوهش پیش‌رو چنین است که در ابتدا، تعریف حقوقی از «مسقطات ضمان» ارای

همیشه(سعیدی ابوجیب، ۱۴۰۸، ۳۵). اسقاط حق شبیه اعراض از چیزی است در اعیان خارجی. ضمان در لغت به معنای پذیرفتن التزام، اشتغال کفالت، طی و خلال و امثال آن است(واسطی، ۱۴۱۴، ج ۱۸، ۳۴۷/ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۳). بنابراین، در مبانی مسئولیت مدنی در حقوق اسلامی، قواعدی مطرح است که با آنکه شخصی شرایط ضمان برای او فراهم است، از ضمان معاف شده و ملزم به جبران خسارات واردہ نیست و فقها و حقوق‌دانان تحت عنوان مسقطات ضمان بحث می‌کنند(طاهری، ۱۴۱۸، ج ۲، ۲۶۸/لطفی، ۳۹۸).^{۱۲}

۲-۱-۵. انواع مسقطات ضمان

الف) احسان: قاعدة احسان، مسقط ضمان است(سعیدی، ۱۴۰۱، ۸۱/آهنگران، ۱۴۰۰، ۷۳). مهم‌ترین دلیل اثباتی برای قاعدة احسان قسمت اخیر آیه ۹۱ سوره توبه است که می‌فرماید: «ما على المحسنين من سبيل». «بر شخص محسن نباید سخت‌گیری کرد»؛ لذا چنین اشخاصی ضمان ندارند(محقق‌داماد، ۱۳۸۴، ۹۳). آیه شریفه بن بر ساختار ظاهری خود بر نفی هر چیزی که سبب مؤاخذه محسن شود دلالت می‌کند. یعنی هیچ راهی برای تسلط بر محسنين که باعث ایجاد و فشار و سختی بر آن‌ها شود، وجود ندارد(بهروزی، ۱۳۹۶، ۱۲۲/مراغه‌ای، ۱۴۱۸، ج ۲، ۴۷۴). البته در تصرف محسن علاوه‌بر اینکه شخص قصد خیر و نیکی را داشته است باید واقعاً آن عمل نوعاً کاری حسن و نیک باشد. تنها قصد احسان یا سودمندی نتیجه کار مسقط ضمان نیست(طاهری، ۱۴۱۸، ج ۲، ۲۶۹). طبق تبصره‌ای که ذیل ماده سابق ۶۱ قانون مجازات اسلامی، در صورتی بر شخص عنوان

۵. بحث

در این قسمت مفاهیم و یافته‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱-۵. مسقطات ضمان در فضای مجازی

بررسی موضوع «مسقطات ضمان در فضای مجازی» در پژوهش حاضر با رویکرد جزایی و بر پایه تبیین مفهوم و بررسی یکسان‌انگاری آثار مدنی و کیفری «مسقطات ضمان» استوار است. در ابتدا برای مشخص شدن «مسقطات ضمان» ناگزیر باید با مفهوم آن‌ها آشنا شد.

۱-۱-۵. مفهوم‌شناسی مسقطات ضمان

موضوع‌شناسی واژگان، مقدماتی‌ترین گام در جهت کشف مراد واضح و استنباط حکم و تعیین آثار است. بنابراین در ادامه مسقطات ضمان تعریف می‌شود.

همچنان که برای تحقق ضمان اسبابی وجود دارد زیرا آن‌ها به موجبات ضمان یاد می‌شوند، برای سکوت ضمان هم اسبابی است که از آن‌ها به مسقطات ضمان تعبیر می‌شوند. اسقاط یکی از ایقاعات می‌باشد(یزدی، ۱۴۰۶، ج ۲، ۲۹۱) که در لغت به دلالت مطابقی و صریح به معنای صرف‌نظر کردن و اغماض از حق و به دلالت ضمنی و التزامی به معنای انصراف از حق و عدم و ازاله استفاده است. مضاف‌براین، اسقاط به معنای عفو و گذشت از حق خود، بری کردن ذمہ دیگری از حق است(هاشمی، ۱۴۲۶، ج ۱، ۴۸۱). در اصطلاح نیز اسقاط عبارت است از گذشت انسان از حقی که بر ذمہ دیگری دارد و یا فارغ کردن ذمہ فرد یادشده برای

ب) اقدام: یکی از معنای اقدام مسقط ضمان بودن است و در جایی است که شخص علیه خود اقدام و موجبات سقوط ضمان را فراهم می‌آورد(امیری فرد، ۱۳۹۵، ۱۱۱/شکاری، ۱۳۹۶، ۶۱). بنابراین، اگر کسی اقدام به اسقاط احترام مال خود کند و به زیان خویش به کاری دست زند، دیگر حق ندارد از باب خسارته که دیده است تقاضای جبران ضرر کند(لطفی، ۱۳۹۸، ۱۳/موسی بجنوردی، ۱۳۷۵، ۲۵). به تعبیری «اقدام مجانی» بر ضرر خود کرده است(بجنوردی، ۱۴۰۱، ج ۱، ۹۶). برای اثبات این قاعده به حدیث: «لا يحلّ مال امرئ مسلم الا عن طيب نفسه»(امامی خوانساری، ۱۳۸۳، ۱۴۱)، و «انَّ الْمَالَ إِذَا أَقْدَمَ عَلَى اسْقَاطِ إِحْتِرَامِ مَالِهِ وَ بَنِي عَلَى عَدْمِ الْوُضِيَّةِ سَقْطٌ ضَمَانَهُ» تمک می‌کنند(حسینی مراغی، ۱۴۱۷، ج ۲، ۴۸۸/موسی، ۱۳۹۲، ۴۶۱)، لذا وقتی مالکی راضی به تصرف بی‌عوض دیگری شد، دیگر موردي برای ضمان متصرف باقی نمی‌ماند. این قاعده در مواردی که نقض حریم خصوصی در فضای مجازی باشد به‌طور عمده صورت می‌گیرد. محرومگی دارای یک مفهوم ايجابی(امکان دسترسی افراد مجاز) و یک مفهوم سلبی(منع دسترسی افراد غیر مجاز) می‌باشد(خلخالی، ۱۳۷۹، ۲۹/فتحی، ۱۳۹۶، ۲۴۵). به نظر می‌رسد که اقدام به نقض محرومگی توسط کاربر، اقدامی بر ضرر خویش و اسقاط ضمان در فضای مجازی بهسان فضای حقیقی است.

ت) اذن: اذن در اصطلاح بهمعنای رخصت در تصرف از سوی مالک یا شخص به منزله مالک می‌باشد(هاشمی شاهروdi، ۱۳۸۲، ج ۱، ۳۳۱) اذن یکی از مهم‌ترین قواعد فقهی و از جمله مسقطات ضمان است. بهموجب اذن، درصورتی که شخصی از طرف مالک یا شارع، مأذون در تصرف مال یا حقی باشد و به‌طور اتفاقی سبب خسارت به

محسن صدق می‌کند که برای خدمت و نیکی به دیگران اقدام کند. در کتب فقهی در این ارتباط بیان شده است: «المراد من الإحسان هنا هو العمل بقصد المساعدة للمسلم»(مصطفوی، ۱۴۲۱، ۲۸/۷۱۲). قاعدة احسان هم مسوی خلخالی، ۱۳۸۳، ۷۱۲). قاعدة احسان هم مسقط ضمان کیفری و هم ضمان از لحاظ مدنی است.

ب) استیمان: استیمان عبارت است اذن مالک یا شارع(رحمان ستایش، ۱۴۲۵، ۶۷۸/همدانی، ۱۴۲۰، ۷۲/حلبی، ۱۴۱۴، ۳۴) در گرفتن مال یا تصرف در مال برای مصلحت مالک؛ نه برای مصلحت گیرنده یا هر دو قاعدة استیمان در حقیقت استثنایی بر قاعدة ضمان ید است. چرا که بهموجب مفاد قاعدة ضمان ید، اصل این است که هر کس مال دیگری را تصرف کند، ضامن آن است و در قبال مالک مسئولیت دارد و در صورت تلف و نقص باید از عهده خسارت برآید و چنانچه مالک، منافع زمان تصرف را مطالبه کند، متصرف ضامن پرداخت است. بر این اصل، استثنایاتی وارد شده است که به‌طور کلی در فقه تحت عنوان قاعدة «استیمان» مطرح می‌شوند. این گونه استیلا را «ید امانی» می‌نامند. مفاد اجمالی قاعده این است که چنانچه شخصی بر مال دیگری استیلا یابد مدام که تعدی یا تغیریت نکند، ضامن نیست(محقق داماد، ۱۳۸۴، ۹۱/طاهری، ۱۴۱۸، ج ۲، ۲۶۹). باید اظهار کرد که استیمان و اذن با پذیرش نقاط افتراقشان، تا حدودی برابری معنایی دارند و نوعی اذن در نگهداری است که از مسقطات ضمان محسوب می‌شوند. بهبیان دیگر، استیمان قاعدة مستقل فقهی با احکام و آثار خاص خود است که درون مایه آن اذن است(ملائکه شوشتري، ۱۴۰۰، ۸۴۹).

شبکه‌های بین‌المللی بهم مرتبط می‌باشند(باستانی، ۱۳۸۶، ۳۶). فضای مجازی که به وسیله شبکه رایانه‌ها و ارتباطات الکترونیکی پدید آمده است، در کنار فضای طبیعی و فیزیکی به یک فضای واقعی تبدیل شده است(عباسی و دیگران، ۱۳۹۴، ۴۴) که در حقیقت، امتداد فضای سنتی و واقعی است که در بستر دیجیتال به وجود آمده است(طباطبایی، ۱۳۹۷، ۹۹). قید واقعی در تعریف مانع شده است مجازی بودن این فضا به معنای غیر واقعی بودن باشد و مؤلفه مسئولیت به مثابه دنیای حقیقی وجود دارد(ایزدی‌فرد، ۱۳۹۸، ۵۷).

آن شود، عمل وی مسئولیت‌آور نیست(امرايی، ۱۳۹۸، ۵). باید اظهار داشت که در سیستم تشریع الهی همیشه احکام از نوع حقیقیه هستند؛ لذا با تمسک به اطلاق و عمومات می‌توان تا زمانی که دلیلی بر تقيید و یا تخصیص آن وجود نداشته باشد از این حقیقی بودن که جنبه عام و شمولی دارند استفاده نمود(مکارم شیرازی، ۱۴۲۷، ۴۷۵). در ما نحن فیه، با حفظ قابلیت قضایای حقیقیه، استیلا بر مال دیگری بدون اذن از موجبات ضمان قهری در فضای مجازی به صورت حبس داده‌ها است. بنابراین، اذن در این موضوع(حبس داده‌ها) می‌تواند از مسقطات ضمان به شمار می‌آید(ایزدی‌فرد، ۱۳۹۸، ۷۳).

۳-۵. خط مشی تحقیق‌گرایی مسقطات ضمان در فضای حقیقی و مجازی

در این قسمت، سیاق تحقیق‌پذیری مسقطات ضمان در فضای حقیقی با محوریت اذن و بیان مصادیقی در این زمینه تبیین و تشریح شده است.

۱-۳-۵. سیاق تحقیق‌پذیری موجبات و مسقطات ضمان در فضای حقیقی

چنانچه بیان کردیم، در مواردی خاص، مقتن عدم رضایت بزه‌دیده را از عناصر اساسی تکوین جرائم محسوب کرده است. بهنحوی که تحقق آن مستلزم عدم رضایت بزه‌دیده در وقوع فعل ارتکابی علیه خویش است. بنابراین اذن بزه‌دیده، مانع از ثبوت مسئولیت کیفری آن می‌گردد(عارف‌نیا، ۱۴۰۱، ۱۱). در فرهنگ حقوقی خاص رضایت در ارتکاب چنین جرائمی به «جرائم بدون بزه‌دیده» معارفه می‌شود(عارض‌نیا، ۱۴۰۱، ۱۱). جرائم بدون بزه‌دیده به جرائمی اطلاق می‌شود که با وقوع آن‌ها ضرر و

۲-۵. مفهوم‌شناسی فضای مجازی

محیط سایبر یا محیط مجازی مفهومی است که اخیراً از سوی جرم‌شناسان و حقوق‌دانان مورد توجه قرار گرفته است(رضوی‌فرد، ۱۳۹۵، ۳۰). در ارتباط با فضای مجازی تعاریف زیادی ارائه شده است. در تعریفی، «فضای مجازی محیطی است مجازی و غیر ملموس که در فضای شبکه‌های بین‌المللی وجود دارد». مضاف‌براین، فضای مجازی عرصه‌ای است که بخش گستردگی از خدمات، تبادلات، گردش اطلاعات، تعاملات، ارتباطات و به تعبیری، حیات در آن یا به واسطه آن جریان می‌یابد(شاه قاسمی، ۱۴۰۱، ۷/ صدری، ۱۳۸۴، ۵۸). در این محیط، تمام اطلاعات مربوط به روابط افراد، ملت، فرهنگ‌ها، کشورها، به صورت ملموس و فیزیکی(به صورت نوشته، تصویر، صوت و اسناد) در فضای مجازی و به شکل دیجیتالی وجود دارد و مقابله استفاده و دسترس استفاده‌کنندگان و کاربران است. کاربران از طریق کامپیوتر و

ناقض حقوق معنوی پدیدآورندگان، برنامه‌ها و نرم‌افزارهای رایانه‌ای است. گروه دوم؛ جرائم ارتکابی از طریق رایانه با سازوکار تولید محتوا سامان می‌یابند، عبارت‌اند از: جرائم علیه اشخاص (قذف، افتراء، توهین، نشر اکاذیب، افشاءی سر)، جرائم علیه اموال و مالکیت (کلاهبرداری رایانه‌ای) (حسینی، ۱۳۹۹، ۲۳)، سرفت رایانه‌ای (وزیری، ۱۳۹۶، ۵۷)، خیانت در امانت رایانه‌ای، جرائم علیه اخلاق (مرادی، ۱۳۹۵، ۱۲)، عفت عمومی (پورنوگرافی، توریسم، روابط نامشروع) (مسعودی‌نیا، ۱۴۰۱، ۶۲)، قمار)، جرائم علیه حقوق و تکالیف خانوادگی (تدليس در نکاح)، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی (محاربه، جرم افساد فی‌الارض، جاسوسی رایانه‌ای، خیانت به کشور، براندازی نرم و نافرمانی مدنی، جعل رایانه‌ای، اختلاس، رشوه، پوششی سایبری) مصادیقی از ایجاد مسئولیت افراد در فضای مجازی است. البته در تمام این موارد اذن ماخوذه و استقلال اراده بزه‌دیده در فضای مجازی مسبب تحقق‌پذیری مسقطات ضمان در فضای مجازی می‌شود. باید ابراز کرد مراد از رضایت بزه‌دیده در اینجا، تمایل قلبی و موافقت مجنی‌علیه است به اینکه تعریضی بر خلاف قانون علیه حقوق و آزادی او انجام گیرد (اردبیلی، ۱۳۹۵، ج ۱، ۲۷۵). بر اساس قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۳ تیر ۱۳۸۸ شامل ۳ بخش و در ۵۶ ماده تنظیم شده است. برخی از جرائم طبق این قانون قابل تعقیب هستند.

صدمة عینی و ملموسی به شخص یا اشخاص معینی وارد نشده و فرد خاصی از وقوع آن «بزه‌دیده» نمی‌شود (رهامی، ۱۳۸۵، ۵). برخی نویسنده‌گان معتقدند به کار بردن اصطلاح رایج جرائم «بدون بزه‌دیده» در این جرائم، صحیح نیست و مناسب‌تر است حسب مورد از اصطلاحاتی چون «جرائم توافقی» یا «جرائم بدون بزه‌دیده معین»، استفاده گردد (رهامی، ۱۳۸۳، ۷۳). در زمینه تحقیق‌گرایی مسقطات ضمان در فضای حقیقی با محوریت استیمان می‌توان به ید مستعیر، مستأجر و مرتضی و ... به عنوان امانت مالکی و هم‌چنین، ید ولی، وصی یا حاکم نسبت به اموالی که در تصرف و تحت ید آن‌ها است، به عنوان امانت شرعی اشاره کرد. در ارتباط با تحقیق‌گرایی مسقطات ضمان در فضای حقیقی با محوریت اقدام نیز می‌توان به کسی که از مال خود اعراض کرده و بدین‌وسیله احترام مالکیت خویش را از بین می‌برد و تملک آن را برای دیگران مباح می‌سازد، نام برد (طاهری، ۱۴۱۸، ج ۲، ۲۷۰). در ادامه به مصادیق کیفری تحقیق‌گرایی در فضای حقیقی مواردی بیان خواهیم کرد.

۲-۳-۵. سیاق تحقیق‌پذیری موجبات و مسقطات ضمان در فضای مجازی

جرائم‌شناسان در یک دسته‌بندی کلی، جرائم فضای مجازی را که موجب ضمان می‌شود به دو قسم تقسیم می‌کنند: جرائم علیه رایانه و جرائم از طریق رایانه. گروه نخست، جرائم رایانه‌ای شامل خرابکاری رایانه‌ای (آلوده‌سازی فضای مجازی)، ایجاد خسارت در داده‌ها، اخلال در سیستم و شبکه، تولید و انتشار برنامه مخرب، دستیابی غیر مجاز، شنود غیر مجاز، استفاده غیر مجاز و جرائم

شده است. دلیل حکم از اوصاف غیر دخیلی که در نص آمده است، شناسایی و در نتیجه، حکم به تمامی مواردی که علت در آن‌ها وجود دارد تعمیم داده می‌شود(شاهرودی، ۱۳۸۲، ج ۵۰، ۱۰۵) یا اینکه مجتهد حکم واقعه‌ای را بر واقعه دیگر به جهت یکی بودن مناط حکم سرایت می‌دهد. بنابراین، فقه‌ها و حقوق‌دانان معتقد هستند در برخی موارد به وسیله تنقیح مناط می‌توان احکام و آثار فضای حقیقی را به فضای مجازی تسری داد. لذا با تنقیح مناط فضای حقیقی به «فضای مجازی» از طریق احکام برابر و استکشاف نظریه فایده‌انگاری «مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی» یکسان‌سازی احکام فضای حقیقی به فضای مجازی قابل تصور است. این نگرش توسط برخی حقوق‌دانان در حبس داده‌ها با امکان‌سنجی قابلیت قضایی حقیقیه و استدلال به نفی ضرر و احترام به اموال مقدور معارفه شده است(ایزدی فرد، ۱۳۹۸، ۷۴). بر این اساس، به کارگیری احکام و آثار مسقطات ضمان در فضای مجازی به‌مثابه فضای حقیقی بلا مانع و قابل پذیرش است.

۱-۴-۲. تنقیح مناط از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی

تحلیل بایسته‌های ساختاری در پیوستگی مسقطات ضمان کیفری و مدنی با رویکرد هدف‌گرا را می‌توان در جرائمی مانند روابط جنسی نامشروع همراه رضایت بین افراد بزرگسال، رضایت شخصی نسبت به ایراد جنایت قتل نسبت به خویش، رضایت جهت سقط جنین برای خاتمه بارداری و یا رضایت بزه‌دیده در جرائمی مثل تخریب، احراق و سرقت اموال وی مشاهده نمود(گلدوزیان، ۱۳۸۶، ج ۱، ۳۳۷). تمامی این مصادیق باعث مسئولیت

۵-۴. ارزیابی مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی

اگر فلسفه اجرای قوانین، مجازات‌ها، حدود و تعزیرات، حفظ نظام است، باید در فضای مجازی نیز به‌منظور حفظ نظام، محتویاتی که قوانین نظام اسلامی را نقض می‌کنند، پالایش شوند(طباطبایی، ۱۳۹۷، ۱۰۲). بر این اساس، در مواردی که موجبات ضمان در فضای حقیقی ایجاد می‌شود، مسقطات آن نیز قابل تصور است. لذا همین نگرش در فضای مجازی نیز وجود دارد. نگارندگان قصد دارند تا مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی و حقیقی را از طریق تنقیح مناط تبیین و تشریح کنند.

۱-۴-۵. مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی از طریق تنقیح مناط

نگارندگان در تبیین مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی معتقد هستند که این استنباط و استنتاج از طریق یکسان‌سازی با استفاده از تنقیح مناط امکان‌پذیر است که در ادامه تنقیح مناط از طریق کلام حقوق دانان می‌تشریح شده است.

۱-۴-۵. تنقیح مناط از طریق کلام حقوق - دانان اسلامی

از مسائل بحث‌برانگیز در استنباط احکام و استخراج علت در فقه شیعه، استفاده از تنقیح مناط در به دست آوردن دلیل حکم و تسری دادن آن به فروع دیگر است. بهبیان دیگر، تنقیح مناط عبارت است از ملاک و علتی که حکم شرعی بر اساس آن وضع

مباحث اصلی و اساسی باب قصاص، ارزیابی تأثیر رضایت و عفو مجنی عليه در قتل عمدى مؤثر است(عارف‌نیا، ۱۴۰۱، ۱۴)، بنابراین، در جایی که اتانازی یا قتل از روی ترحم با رضایت و درخواست مجنی‌علیه صورت گیرد، برخی به انتفاع این مجازات با استدلال اختصاص حق قصاص به مجنی‌علیه، شببه در امکان قصاص(آقابابایی، ۱۳۹۱، ۳۳) یا مشروعیت رضایت به امر استقبالی در میان عقلاً رایج است و ما نحن فیه می‌تواند از این باب باشد(مدرسی، ۱۳۹۳ش، ج ۲، ص ۱۲۰) نظر داده‌اند. لذا رضایت قربانی به جنایت برخویش و آتانازی، اگرچه در سلب وصف کیفری فعل جانی بدون تأثیر است؛ ولی چون با اقدام و اذن به عنوان مسقطات ضمان و رضایت بیمار بوده می‌تواند مانع ثبوت حق قصاص گردد(صادقی، ۱۳۸۲، ۱۵۷) امیری فرد، ۱۳۹۵، ۱۱۱) که این مهم از جهت اسقاط با موارد مدنی برابری دارد. به نظر می‌رسد چه این عمل در فضای حقیقی رخ دهد یا پزشکی با استفاده از داروی اشتباه از طریق تجویز مجازی به قتل از روی ترحم با رضایت و درخواست مجنی‌علیه مبادرت ورزد، باعث تحقق گرایی اسقاط ضمان بزهکار می‌شود.

پ) تنقیح مناطق از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی در انتقال بیماری‌های جنسی: اگر شخصی نسبت به مسری بودن و نیز آثار نامطلوب و مهلك بیماری‌های جنسی آگاهی داشته باشد و از وقوع آن علیه خود رضایت دهد، رضایت اولیه وی می‌تواند سبب مشروعیت فعل مرتكب را فراهم کند و مانع از تعقیب او در مراجع قضایی و عدم مسئولیت کیفری‌اش شود. فقهاء عدم مسئولیت واردکننده زیان را مستند به اقدام وی بر علیه خود دانسته‌اند(محقق داماد، ۱۳۹۴، ج ۱، ۲۱/۲۲۱ عارف‌نیا، ۱۴۰۱، ۲۱). در این مورد نیز

مدنی و کیفری کاربران فضای حقیقی می‌شود که القای این خصوصیت در فضای مجازی نیز منجر به مسئول تلقی شدن کاربران می‌شود. برخلاف تصوری که در فضای مجازی قدرتی ایجاد شده است که فقه هیچ‌گونه تمھیدی برای اینکه بخواهد با مسقطات ضمان در فضای مجازی با رویکرد کیفری روبرو بشود و برای آن برنامه‌ریزی بکند و به آن نظام بدهد و یک سامانی برایش ایجاد بکند، ندارد، باید اظهار کرد که توامندی ذاتی فقه این است که با مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی، اسقاط ضمان امور کیفری در فضای مجازی را بر اساس عمومیت آثار در حقوق مدنی و فضای واقعی تحلیل کند. در ادامه به برخی از این برابرهای آثاری اشاره می‌شود.

الف) تنقیح مناطق از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی در روابط روابط جنسی نامشروع همراه رضایت بین افراد بزرگسال: فضای مجازی در عرصه‌های متعدد پیشامدی ناسازگار با حقوق انسان از جمله فقه فضای مجازی و روابط نامشروع(مسعودی‌نیا، ۱۴۰۱، ۶۲) تبیین شده است. یافته‌ها بر این امر دلالت دارد که روابط نامشروع با توجه به اینکه از نظر فقهی منحصر به رابطهٔ فیزیکی نیست، در فضای مجازی قابلیت تحقق دارد(مسعود نیا، ۱۴۰۱، ۶۲). لذا با توجه به اینکه در روابط جنسی نامشروع همراه رضایت بین افراد بزرگسال، مسئولیت کیفری به استثنای روابط جنسی ممنوعه مانند زنای محصنه و ... مبرا می‌گردد(عارض‌نیا، ۱۴۰۱، ۱۲)، احکام مسقطات ضمان(اذن بزه‌دیده) در فضای حقیقی و مجازی در امور کیفری و مدنی برابر و منجر به برائت می‌شود.

ب) تنقیح مناطق از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی در قتل به همراه رضایت: از

یکسان‌انگاری منطق در قانون گرایی تفحص کرد. به تعبیری دیگر، در منابع حقوقی فهم و تفسیر قانون، با کاربست قیاس، به اراده قانون‌گذار وابسته است. این ضابطه می‌تواند تأییدی بر این ادعا باشد که «روش‌ها» به‌طور کلی سازوکارهای عقلایی و بشری محسوب می‌شوند و اعتبار آن‌ها نیازمند تأیید مستقیم شارع نیست. به نظر می‌رسد به کارگیری و کاربست قیاس و تنقیح مناطق در حقوق و انطباق فضای حقیقی و مجازی با وجود افتراقات جزئی لزوماً، ناموجه نیستند و این تصور باعث فایده‌انگاری در پاسخ‌گویی به افراد جامعه می‌شود. بنابراین مبانی فایده‌انگاری مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی عبارت‌اند از: قائل بودن به اصالت اذن و رضایت افراد در فضای مجازی، طرفداری از مفهوم احسان در فضای مجازی، رسالت حداکثری قاعدة اقدام و استیمان در فضای مجازی. این خط مشی مورد تأیید قانون‌گذار است که در زیر بیان خواهد شد.

۳-۴-۵. تأییدگری موضع قوانین در پیوستگی مسقطات ضمان

در این قسمت از پژوهش در صدد تحلیل تأییدگری و عیارسنجی موضع قانون مجازات در پیوستگی مسقطات ضمان کیفری و مدنی هستیم.

۳-۴-۵. تأییدگری موضع قانون مجازات در جرائم منجر به قصاص

از مسائل مطرح در حقوق کیفری و فقه جزایی، تأثیر یا عدم تأثیر رضایت پیشین مجنی‌علیه بر ایراد جنایت بر وی در سقوط قصاص و دیه است (آقایی نیا، ۱۳۹۰: ۱۱۱)، قانون‌گذار در ضمن ماده

رضایت بزه‌دیده باعث اسقاط ضمان بزه‌کار می‌شود و برابری معنایی و تنقیح مناطق از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی می‌شود. این موضوع را می‌توان در انتقال ویروس از طریق فضای مجازی بررسی کرد.

ت) تنقیح مناطق از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی در رضایت در سرقت: در جرم سرقت، عدم رضایت مالک از عناصر تشکیل دهنده جرم محسوب می‌شود و تحقق عمل مجرمانه منوط به تصرف و اثبات ید بر مالی بدون وجود رضایت و اطلاع مالک و دارنده آن است. در همین راستا وقتی تصرف مال دیگری با وجود رضایت مالک آن باشد، وصف مجرمانه از کیفیت ربودن در جرم سرقت، سلب و جرم سرقت تحقق نخواهد یافت (عارف‌نیا، ۱۴۰۱، ۲۲). در این مورد نیز رضایت بزه‌دیده باعث اسقاط ضمان بزه‌کار و برابری معنایی و تنقیح مناطق از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و مدنی می‌شود. این موضوع در سرقت رایانه‌ای نیز وجود دارد و وجود رضایت و اطلاع مالک و دارنده‌ی آن باعث اسقاط ضمان می‌شود.

۴-۵. ارزیابی مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی از طریق فایده‌انگاری

چنانچه مشاهده شد روایات و فتاوا و نظرات مختلفی از طریق فقهاء و حقوق‌دانان در زمینه فضای حقیقی و مجازی در باب موجبات و مسقطات آن وجود دارد. نگارندگان معتقد هستند که راهکار برون‌رفت از معضل افتراق معنایی و ساحتی فضای مجازی و حقیقی را باید در نقد عدم

به شخص دیگر هرچند مرده باشد» و همچنین ماده ۲۵۵ ق.م. مصوب ۱۳۹۲ می‌گوید: «حد قذف، حق الناس است و تعقیب و اجرای مجازات منوط به مطالبه مقدوف است. در صورت گذشت مقدوف در هر مرحله، حسب مورد تعقیب، رسیدگی و اجرای مجازات موقوف می‌شود». بر مبنای ماده فوق، قذف از جرائمی است که جنبه حق‌الناسی دارد، لذا رضایت مقدوف پیش از وقوع عمل مجرمانه نقش بهسازی دارد و رضایت وی در ماهیت مجرمانه بزه مؤثر است، و موجب زوال مسئولیت کیفری مرتکب بزه می‌شود. در مباحث مربوط به امور زوجین باید ابراز کرد که اجرای حد قذف با رضایت زوجه بر طرف نمی‌شود؛ بلکه لعان زوجه باعث بر طرف نمودن اجرای حد می‌گردد(طوسی، ۱۴۰۷، ج ۵، ۵). با توجه به حدوث قذف در فضای حقیقی، احتمال و انگاره ظهور آن در فضای مجازی نیز متصور است.جرائم قذف از طریق رایانه و در فضای مجازی، از جرائم علیه اشخاص هستند. بنابراین، عنصر مادی قذف اعم از کلام و نوشتار و شامل هر گونه عکس و فیلم و وسیله ارتباطی و رسانه‌ای می‌شود و احرار قصد در کلام ضروری است؛ ولی در فیلم و عکس احرار عدم قصد ضروری است و این مسئله تأثیر زیادی در تدوین صحیح قوانین جزائی و کیفری مربوطه و صدور حکم در محاکم قضایی دارد. با توجه به اطلاقات قوانین سنتی، حکم قذف حد است و اکثر فقهای معاصر نیز مرتکب قذف در فضای مجازی را همانند محیط واقعی، مستوجب حد می‌دانند(قاضی مرعشی، ۱۳۹۵، ۹۱). با این سیاق می‌توان قائل شد که موارد اسقاط قذف در فضای مجازی مورد پذیرش بسان فضای حقیقی باشد.

۳۶۵ ق.م. مصوب ۱۳۹۲ با پذیرش این نظر که صاحب ابتدایی حق قصاص اصالتاً خود مجنی‌علیه بوده و در صورت رضایت و عفو، اولیای دم نمی‌توانند پس از مرگ مجنی‌علیه، تقاضای قصاص جانی را کنند. در مواردی که سبب حق ایجاد گردیده، اسقاط آن صحیح می‌باشد(کاتوزیان، ۱۳۷۹، ج ۱، ۳۸۱/۳۸۱ عارف‌نیا، ۱۴۰۱، ۱۹). برخی معتقدند که قانون ایران در ارتباط با یکسان‌سازی مسقطات ضمان در فضای مجازی و حقیقی ساخت است؛ اما به نظر می‌رسد که با ژرف‌نگری قانون‌گذار و به کارگیری اصالت رضایت فرد در فضای حقیقی و تسری به کارگیری آن در فضای مجازی هر چند با عدم ذکر آن، با نوعی تاییدنگری در موضوع روبه-رو هستیم.

۴-۳-۲. تأییدگری موضع قانون مجازات در احراق و تخریب اموال

مواد ۶۷۵ و ۶۷۷ در ذیل عنوان فصل بیست و پنجم ق.م.ا. مصوب سال ۱۳۷۰، احراق و تخریب اموال اعم از منقول و غیر منقول متعلق به دیگری را، جرم تلقی و برای آن مجازات مقرر کرده است. عدم رضایت متضرر از جرم یکی از عناصر تشکیل‌دهنده ورکن تحقق جرم محسوب می‌شود و رضایت پیش از وقوع جرم از ناحیه مالک مال، در ماهیت مجرمانه بزه مؤثر بوده است و موجب زوال مسئولیت کیفری و حقوقی مرتکب بزه می‌شود.

۴-۳-۳. تأییدگری موضع قانون مجازات در قذف

در قانون ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲ در ضمن ماده ۲۴۵ در تعریف قذف آمده است: «نسبت دادن زنا یا لواط

در امور دارای اهمیت حقوقی و جزایی است(لطفى، ۱۳۹۸، ۲۷). افزون‌براین، قانون مزبور در ماده ۱۵۲ فعلی یا قریب الوقوع از قبیل آتش‌سوزی، سیل، طوفان، زلزله یا بیماری بهمنظور حفظ نفس یا مال خود یا دیگری مرتکب رفتاری شود که طبق قانون جرم محسوب می‌شود قابل مجازات نیست مشروط بر اینکه خطر را عمدًا ایجاد نکند و رفتار ارتکابی با خطر موجود متناسب و برای دفع آن ضرورت داشته باشد». مضاف‌براین، ماده ۵۱۴ ق.م.ا. مشعر است: «هرگاه در اثر علل قهقهی مانند سیل و زلزله مانعی به وجود آید و موجب آسیب گردد، هیچ‌کس ضامن نیست؛ گرچه شخص یا اشخاصی تمكن برطرف کردن آن‌ها را داشته باشند و اگر سیل یا مانند آن، چیزی را به همراه آورد و لکن کسی آن را جایی نامناسب مانند جای اول یا در جای بدتری قرار دهد و موجب آسیب شود، عهده‌دار دیه است و اگر آن را از جای نامناسب بردارد و در جهت مصلحت عابران در جای مناسب‌تری قرار دهد ضامن نیست». تحول جدید قانون مجازات را می‌توان در وارد کردن صریح قاعدة احسان به عنوان یکی از عوامل مسقطات ضامن پزشک تلقی کرد(دارایی، ۱۳۹۵، ۵۳). پیرامون تأثیر قاعدة احسان در رفع ضمان ناشی از مسئولیت مدنی به صراحت می‌توان بیان داشت فرد محسن نه تنها ملزم به جبران خسارت نیست؛ بلکه از مسئولیت کیفری نیز با توجه به قاعدة احسان تبرئه می‌شود. به نظر می‌رسد این اندیشه قابل تسری به فضای مجازی و کاربردسازی قاعدة احسان در اسقاط ضمان در فضای مجازی نیز است. از این‌رو، در صورتی که پزشکی در فضای مجازی و ناشی از ارتباطات اینترنتی، از روی حسن نیت داروهایی را برای افراد مختلف تجویز کند و در این صورت افراد

۵-۴-۳-۴. تأییدگری موضع قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان

مطابق ماده ۳۱ قانون حمایت از حقوق مؤلفین، مصنفین و هنرمندان مصوب سال ۱۳۴۸ و ماده ۱۵ قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب سال ۱۳۷۹ و ماده ۱۲ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب سال ۱۳۵۲ در زمینه ضمانت اجراهای کیفری؛ تجاوز به آثار غیر، در حیطه جرائم قابل گذشت بر شمرده شده است، بنابراین صرفاً با شکایت شاکی پیگیری می‌شود و با گذشت شاکی پیگیری و تعقیب متوقف می‌شود(بابایی، ۱۴۰۱، ۹۳۱). در این خصوص نیز اذن پدیدآورنده باعث اسقاط ضمان می‌شود.

۵-۴-۳-۵. تأییدگری موضع قانون مجازات در احسان

ماده ۵۰۹ قانون مجازات اسلامی اصلاحی سال ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «هرگاه کسی در معابر یا اماکن عمومی با رعایت مقررات قانونی و نکات ایمنی عملی به مصلحت عابران انجام دهد و اتفاقاً موجب وقوع جنایت یا خسارت گردد ضامن نیست». همچنین ماده ۵۱۰ قانون مذکور مقرر می‌دارد: «هرگاه شخصی با انگیزه احسان و کمک به دیگری رفتاری را که به جهت حفظ مال، جان، عرض یا ناموس او لازم است انجام دهد و همان عمل موجب صدمه و یا خسارت شود در صورت رعایت مقررات قانونی و نکات ایمنی، ضامن نیست». بنابراین عمومیت مفهوم قاعدة احسان قرینه‌ای بر لزوم نگاه توسعه‌ای به تعیین و تبیین گستره این قاعده در انتظام با مصاديق آن بهویژه

پدیدآورندگان، برنامه‌ها و نرم‌افزارهای رایانه‌ای است. گروه دوم؛ جرائم ارتکابی از طریق رایانه که با سازوکار تولید محتوا سامان می‌یابند و عبارت‌اند از: جرائم علیه اشخاص (قذف، افتراء، توهین، نشر اکاذیب، افشای سر)، جرائم علیه اموال و مالکیت (کلاهبرداری رایانه‌ای، سرقت رایانه‌ای، خیانت در امانت رایانه‌ای)، جرائم علیه اخلاق، عفت عمومی (پورنوگرافی، توریسم، روابط نامشروع، قمار)، جرائم علیه حقوق و تکالیف خانوادگی (تلیس در نکاح)، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی (محاربه، جرم افساد فی‌الارض، جاسوسی رایانه‌ای، خیانت به کشور، براندازی نرم و نافرمانی مدنی، جعل رایانه‌ای، اختلاس، رشوه، پولشویی سایبری). البته در تمام این موارد اذن ماخوذه و استقلال اراده بزهده در فضای مجازی مسبب تحقق‌پذیری مسقطات ضمان در فضای مجازی می‌شود. در حقوق ایران موضوع مسقطات ضمان در قوانین خاص فضای مجازی با رویکرد کیفری مسکوت و فاقد هر گونه مقررات ضمان است؛ اما بحث‌هایی که در زمینه مسقطات ضمان در فضای حقیقی و مجازی صورت می‌پذیرد بیانگر این مهم است که وحدت ملاک مسقطات ضمان در هر دو حوزه مدنی و کیفری تا حدودی برابر است و افتراء چندانی با یکدیگر ندارند. ، اسقاط ضمان امور کیفری در فضای مجازی را باید بر اساس عمومیت آثار در حقوق مدنی و فضای واقعی از طریق تنقیح مناط و توجه به تأییدگری قوانین فضای حقیقی تحلیل کرد. بنابراین، نگارندگان در تبیین مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی معتقد هستند که این استنباط و استنتاج از طریق یکسان‌سازی توسط تنقیح مناط از طریق کلام حقوق‌دانان اسلامی، تنقیح مناط از طریق اشتراک در آثار اسقاط ضمان کیفری و

خسارت ببینند، پژشك با توجه به حسن نیتی که داشته است مسئول نخواهد بود (صفوى، ۱۴۰۱، ۴۹۷).

۶. نتیجه

در مبانی مسئولیت مدنی در حقوق اسلامی، قواعدی مطرح است که با آنکه شخصی شرایط ضمان برای او فراهم است، از ضمان معاف است و ملزم به جبران خسارات واردہ نیست و فقهاء و حقوق‌دانان تحت عنوان مسقطات ضمان بحث می‌کنند. مسقطات ضمان در نظام حقوقی ایران شامل احسان، اقدام، استیمان و ... هستند. پژوهش حاضر بر پایه استظهار مسقط ضمان کیفری و مدنی بودن مصاديق فوق‌الذکر بود. در کنار این تعابیر، فضای مجازی عرصه‌ای است که بخش گسترده‌ای از خدمات، تبادلات، گردش اطلاعات، تعاملات، ارتباطات و به تعبیری، حیات در آن یا به واسطه آن جریان می‌یابد. نیز فضای مجازی که به وسیله شبکه رایانه‌ها و ارتباطات الکترونیکی پدید آمده است، در کنار فضای طبیعی و فیزیکی به یک فضای واقعی تبدیل شده است. قید واقعی در تعریف مانع شده است مجازی بودن این فضا به معنای غیر واقعی بودن باشد و مؤلفه مسئولیت به مثابه دنیای حقیقی وجود دارد. جرم‌شناسان در یک دسته‌بندی کلی، جرائم فضای مجازی را که موجب ضمان می‌شود به دو قسم تقسیم می‌کنند: جرائم علیه رایانه و جرائم از طریق رایانه. گروه نخست؛ جرائم رایانه‌ای شامل خرابکاری رایانه‌ای (آلوده‌سازی فضای مجازی)، ایجاد خسارت در داده‌ها، اخلال در سیستم و شبکه، تولید و انتشار برنامه مخرب، دست‌یابی غیر مجاز، شنود غیر مجاز، استفاده غیر مجاز و جرائم ناقض حقوق معنوی

مدنی، نیز مدل‌سازی یکسان‌انگارانه اسقاط ضمان در فضای مجازی از طریق فایده‌انگاری و تأییدگری موضع قوانین در پیوستگی مسقطات ضمان امکان‌پذیر است. هر دو محیط مستفاد از اذن ماخوذه و استقلال اراده مسبب ایفای احکام و آثار اسقاط ضمان می‌شوند. در این ارتباط پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار ایران با ملاحظه و مطالعه نظام‌های حقوقی پیشرو در عرصه فضای مجازی به تصویب مقرراتی پیرامون مسقطات ضمان در فضای مجازی با رویکرد کیفری اهتمام ورزد.

۷. سهم نویسنده‌گان

همه نویسنده‌گان به صورت برابر در تهییه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

منابع

- رهامی، محسن، «جرائم بدون بزه‌دیده»، مجله مدرس علوم انسانی، شماره ۳۷، ۱۳۸۳.
- رهامی، محسن، «جرائم از جرایم بدون بزه‌دیده در نظام حقوقی ایران»، حقوق خصوصی، شماره ۱۰، ۱۳۸۵.
- سعدی ابوجیب، القاموس الفقهي لغة و اصطلاحا، سوریه، دار الفکر، ۱۴۰۸.
- شاهروodi، سید محمود هاشمی، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، ۱۴۲۶.
- صادقی، محمد‌هادی، حقوق جزای اختصاصی، تهران، انتشارات میزان، تهران، ۱۳۸۰.
- صادقی، محمد‌هادی، «رضایت به جنایت»، مجله مدرس علوم انسانی، شماره ۲۸، ۱۳۸۲.
- صفوی، مجید، «مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا»، مجلة تحقیقات حقوقی بین‌الملل، شماره ۵۵، ۱۴۰۱.
- طاهری، حبیب‌الله، حقوق مدنی، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۸.
- طوسی، ابو‌جعفر، محمدبن حسن، الخلاف، قم، دفتر وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۷.
- عارف‌نیا، طیبه، «تأثیر اذن بزه‌دیده بر مسئولیت کیفری بزهکار»، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، شماره ۶۷، ۱۴۰۱.
- ابن منظور، ابوالفضل، محمدبن مکرم، لسان‌العرب، لبنان، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزيع، ۱۴۱۴.
- انصاری، محمدعلی، الموسوعة الفقهية الميسرة، قم، مجمع الفکر الإسلامي، ۱۴۱۵.
- آقای‌نیا، حسین، «تأثیر رضایت پیشین مجنی‌علیه در سقوط قصاص»، مجله حقوق اسلامی، شماره ۲۹، ۱۳۹۰.
- آهنگران، محمد رسول، «بازپژوهی در ارکان احسان از منظر فقه و نظام حقوقی ایران»، مجله فقه و حقوق اسلامی، شماره ۱، ۱۴۰۰.
- ایزدی‌فرد، علی‌اکبر، «بررسی حبس داده‌ها در فضای مجازی»، مجله آموزه‌های فقه مدنی، شماره ۲۰، ۱۳۹۸.
- بابایی، داریوش، «مقدمه‌ای بر مسئولیت مدنی واسطه‌ها و شبکه‌های اجتماعی ارتباطات فضای سایبری»، مجلة جامعه‌شناسی سیاسی ایران، شماره ۱۰، ۱۴۰۱.
- بجنوردی، سید‌محمد بن حسن موسوی، قواعد فقهیه، قم، انتشارات مؤسسه عروج، ۱۴۰۱.
- بهروزی، ابوذر، «نگاهی نو به قاعدة احسان با رویکرد اثبات ضمان»، مجله شهر قانون، شماره ۱۹، ۱۳۹۶.
- رحمان ستایش، محمد‌کاظم، رسائل فی ولایة الفقیه، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۴۲۵.

- واسطی، زبیدی، محب‌الدین، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دار الفکر للطباعة، ۱۴۱۴.
- علی‌آبادی، علی، «تمامیت قاعدة فقهی استیمان»، مقالات و بررسی‌ها، شماره ۷۴، ۱۳۸۲.
- قاضی‌مرعشی، سید‌محمد، «واکاوی عنصر مادی و معنوی قذف در فضای مجازی»، مجلة مطالعات حقوق، شماره ۵، ۱۳۹۵.
- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای عمومی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
- لطفی، جواد، «قاعدة إحسان و أسباب اصلی ضمان»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، شماره ۱، ۱۳۹۸.
- محقق داماد، سید مصطفی، قواعد فقه بخش مدنی، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۹۴.
- مسعودی‌نیا، محمد، «روابط نامشروع در فضای مجازی از منظر فقه»، مجلة فقه جزای تطبیقی، شماره ۵، ۱۴۰۱.
- مصطفوی، محمد‌کاظم، القواعد الفقهیة، قم، مؤسسة النشر الإسلامي، ۱۴۲۱.
- ملائکه شوستری، سید محمد‌حسن، «تحلیل رابطه استیمان و ضمان علی الید بر مبنای اذن»، مجلة پژوهش‌های فقهی، شماره ۳، ۱۴۰۰.